

УДК 378.147:336.671

© Столяренко Т. Л., 2014

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Т. Л. Столяренко

Коледж Національного фармацевтичного університету (Харків, Україна)

E-mail: t_stol@mail.ru

Виявлено специфіку професійної компетентності фахівців економічного профілю, що виступає провідною передумовою ефективності їх професійної діяльності в умовах сучасного динамічного суспільства з ринковою економікою. Досліджується сутність поняття «компетентнісний підхід». Проаналізовано визначення поняття «компетентність», сформульовані різними авторами. За основу обрано визначення компетентності як стійкої здатності виконувати певний вид діяльності, як здатності діяти в ситуації невизначеності, працювати в команді та навчатися.

Визначено структуру професійної компетентності майбутніх економістів, що містить такі компоненти: 1) компетенція у сфері економічної діяльності, 2) компетенції в інших сферах професійної діяльності, 3) виробничо-діяльнісна компетенція, 4) інформаційно-комп'ютерна компетенція, 5) комунікативна компетенція, 6) компетенція у сфері самовизначення і саморегуляції особистісних якостей.

Ключові слова: компетентність, компетенція, компетентнісний підхід, компетентності майбутніх економістів, компоненти.

Столяренко Т. Л. Компетентносный подход к подготовке будущих экономистов. Выявлена специфика профессиональной компетентности специалистов экономического профиля, выступающая ведущей предпосылкой эффективности их профессиональной деятельности в условиях современного динамичного общества с рыночной экономикой. Исследуется сущность понятия «компетентностный подход». Проанализированы определения понятия «компетентность», сформулированные разными авторами. За основу взято определение компетентности как устойчивой способности выполнять определённый вид деятельности, как способности действовать в ситуации неопределённости, работать в команде и обучаться.

Определена структура профессиональной компетентности будущих экономистов, включающая такие компоненты: 1) компетенция в сфере экономической

деятельности; 2) компетенция в других сферах профессиональной деятельности; 3) производственно-деятельностная компетенция; 4) информационно-компьютерная компетентность; 5) коммуникативная компетенция; 6) компетенция в сфере самоопределения и саморегуляции личностных качеств.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, компетентностный подход, компетентности будущих экономистов, компоненты.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство характеризується динамізмом і невизначеністю, стрімким розвитком інформаційних і комунікаційних технологій, інноваційним характером виробництва, принциповою трансформацією багатьох професій, децентралізацією економічної відповідальності, посиленням ролі особистісного розвитку тощо. Ринкові відносини, конкуренція різних форм власності, що стали об'єктивною реальністю сьогодення, змінюють стиль і сенс життєдіяльності особистості й суспільства, цінності, характер і порядок організації усіх галузей виробництва, що передбачає здійснення всіма учасниками ринкових відносин економічного вибору, прийняття економічних рішень, а також відповідальність за їх наслідки. Водночас традиційна економічна діяльність набуває якісно нового розвитку, наповнюється новим змістом. Основним з основних напрямів розвитку освіти в Україні є забезпечення умов для ефективного професійного формування особистості, її самоствердження, самореалізації й саморозвитку впродовж життя, про що зазначається в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. У Концепції розвитку економічної освіти в Україні конкретизовано вимоги щодо підвищення якості підготовки саме майбутніх економістів, виховання в них творчого ставлення до своєї фахової діяльності, прагнення до її варіювання, збагачення професійно-інформаційного середовища, виявлення творчої продуктивності, інтелектуальної ініціативи, гнучкості знань у сучасних соціально-економічних умовах, що й актуалізує проблему оптимізації формування компетентності особистості. Саме це забезпечує здатність майбутнього економіста до ефективної професійної діяльності, яка постійно змінюється, його конкурентоспроможність, мобільність. Активізація процесів саморозвитку майбутніх економістів сприяє економічній потужності України, нарощенню національного багатства держави, її прискореного соціально-культурного зростання

Отже, фахівець економічного профілю повинен володіти компетенціями в різних галузях та застосовувати їх до розв'язання економічних завдань. Тому на

сьогодні є досить актуальною проблема формування професійної компетентності фахівців-економістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки проблема формування компетентності є предметом дослідження багатьох науковців і практиків. Змістовий аспект понять «компетенція» і «компетентність», класифікація компетенцій, компетентнісний підхід до навчання відображено в роботах українських та російських дослідників (В. Байденко, В. Болотов, І. Зимня, Ю. Татур, А. Хуторської, О. Овчарук, І. Родигіна та ін.). Зокрема, компетентність вивчають з позицій знаннєвого (Я. Коломинський, А. Реан), системно-структурного (А. Маркова) та особистісно-діяльнісного (Н. Кузьміна) підходів. Значним внеском у розробку проблеми формування професійної компетентності економістів вважаємо присвячені різним аспектам компетентнісного підходу праці І. Зимньої, В. Шадрикова, Ю. Фролова (застосування компетентнісного підходу в освіті), М. Алмазової, А. Губи, Н. Мушинської, М. Нечаєва, Г. Різницької, С. Трішиної (теоретичні основи різних видів компетентності), В. Золотова, О. Овчарук, Л. Степашкиної, К. Шапошникова (освітні компетенції). Незважаючи на наявність праць науковців і практиків із проблеми формування компетентності майбутніх фахівців, проблема формування компетентності в студентів економічних ВНЗ залишається недостатньо розробленою.

Метою даної статті є огляд проблем освіти з точки зору компетентнісного підходу до підготовки майбутніх економістів, зіставлення різноманітних поглядів на визначення понять «компетентність» та «компетенція», з'ясування сутності компетентності, виявлення основних компонентів структури професійної компетентності майбутніх економістів.

Виклад основного матеріалу. Необхідність розгляду проблем освіти з точки зору компетентнісного підходу викликана світовою тенденцією інтеграції, глобалізації світової економіки, а також стандартизацією європейської освіти на засадах Болонської угоди. Істотним, як зазначає І. Зимня, є й той факт, що універсалізація перетворень у галузі освіти, забезпечення студентської й викладацької мобільності, міжнародне визнання ступенів, уведення освітніх кредитів, — усе це передбачає також певну термінологічну уніфікацію. Це стосується й поняття компетентності [6]. Крім того, необхідність уведення поняття компетентності й запровадження компетентнісного підходу в освіті визначається зміною освітньої парадигми як сукупності переконань, цінностей, технічних засобів тощо.

Проблема узгодження вітчизняної педагогічної термінології й науки загалом із компетентнісним підходом полягає в тому, що науковці переважно послуговуються традиційною й зрозумілою тріадою *знання — вміння —*

навички, з якої походить низка категорій і понять. При цьому поняття компетенції також закономірно впливає зі співвідношення знань, умінь і навичок у певній галузі професійної діяльності. Такий науковий підхід є прийнятним, але не єдиним, про що свідчать зарубіжні наукові дослідження (Б. Оскарссон, С. Шо, В. Хутмахер, Г. Халаж, Дж. Равен) [13].

Поняття «професійна компетентність» увійшло в вітчизняну науково-педагогічну термінологію у 80-ті роки минулого століття з праць Ю. Бабанського, С. Баранова, В. Сластьоніна, які вважали її складовою професіоналізму. Звертаючись до витоків понять зазначимо, що термін «компетенція» походить від латинського *competens*, що означає «здатний», або від латинського *competere* — досягти, відповідати. У перекладі з англійської «компетенція» — *competence* — це: 1) здатності та вміння здійснювати необхідну діяльність; 2) спеціальна сфера знань; 3) спеціальні вміння для виконання певних професійних обов'язків. «Компетентний» (від англ. *competent*) — особа, яка має рівень знань та спеціальних умінь, що є достатніми і відповідають певним професійним стандартам [8].

Розмежування понять «компетентність» та «компетенція» є важливим, оскільки через відсутність їх чітких тлумачень досі співіснує декілька підходів до розв'язання проблеми формування й розвитку професійної компетентності. Так, компетентність та компетенції співвідносяться: 1) як форма і зміст (Д. Махотін, Ю. Фролов), 2) як система та її елементи (Ю. Татур), 3) як потенційне та актуальне (І. Зимня, Е. Зеєр, А. Хуторської), 4) як родове і видове поняття (І. Герасимова), 5) як тотожні поняття (О. Гура).

Сучасна психолого-педагогічна наука розробила науковий підхід до досліджуваної нами проблеми — компетентнісний. Цей підхід започатковано англійськими науковцями як суто соціокультурний. У російській науці компетентнісний підхід представлений у роботах А. Хуторського, Б. Вульфсона та ін. Його розробляють також українські вчені: І. Бех, Д. Гришин, О. Дубасенюк, В. Лозова, Н. Ничкало, О. Подмазін, О. Пруцакова, В. Сериков та ін. [3, 7, 10, 14, 15, 17].

Повертаючись до європейських стандартів компетентності, погоджуємося з думкою І. Лебедева, що компетентність — це здатність діяти в ситуації невизначеності, здатність працювати в команді та навчатися [9]. Зокрема, деякі дослідники вважають, що суттєвим моментом будь-якої компетентності є здатність приймати відповідальні рішення в процесі вирішення конкретних проблем і виконання виробничих завдань. З огляду на це, навички, вміння й знання, яких набуває в ході навчання майбутній фахівець у галузі економіки, повністю узгоджуються з поданим вище визначенням, бо якраз і передбачають, високу наукованість і вміння працювати в команді, здатність долати

Засоби навчальної та науково-дослідної роботи

невизначеність та давати кваліфіковані судження, приймати адекватні та відповідальні рішення в проблемних ситуаціях, планувати та здійснювати дії, які приводять до раціонального й успішного досягнення поставлених цілей. Тому, на нашу думку, під компетентністю може розумітися стійка здатність виконувати певний вид діяльності, яка охоплює: глибоке розуміння сутності виконуваних завдань і вирішуваних проблем; гарне знання досвіду в кожній конкретній галузі економіки; активне оволодіння найкращими досягненнями цієї галузі; вміння обирати засоби та способи дії, адекватні конкретним обставинам місця й часу; уміння здобувати інформацію для розв'язання певної проблеми, аналізувати її, висувати гіпотези щодо вирішення проблеми, робити необхідні узагальнення, встановлювати статистичні закономірності, робити аргументовані висновки, застосовувати отримані результати для виявлення і розв'язання нових проблем; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність учитися на помилках розглядати альтернативні рішення, вносити корективи в процес досягнення цілей. Такий підхід до тлумачення компетентності ми окреслюємо в нашому дослідженні як діяльнісний. У межах цього підходу поєднуються, зокрема, поняття «компетентність» і «готовність», які перебувають у тісному взаємозв'язку і визначаються не як тотожні, адже готовність забезпечує базис для формування компетентності. Отже, погоджуємося з О. Боровковим, який визначає компетентність як «найвищий прояв готовності» [2]. У контексті нашого дослідження корисною вважаємо позицію В. Сластьоніна, який, досліджуючи педагогічну компетентність, розглядає її як єдність теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності [16]. Ми погоджуємося з думкою Н. Болюбаш, що компетентнісний підхід «орієнтується на кінцевий результат освітнього процесу та спрямовується на формування у випускника готовності ефективно організувати внутрішні (знання, вміння, цінності, психологічні особливості) та зовнішні (інформаційні, людські, матеріальні) ресурси для досягнення поставленої мети» набуває особливого значення [1].

За переконанням Т. Гуріної, компетентнісний підхід базується на розумінні його як спрямованості освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості [5]. Тому на основі проведеного аналізу та узагальнення наукових досліджень щодо визначення структури професійної компетентності, узагальнення літературних джерел з проблеми дослідження, вивчення специфіки професійної діяльності економістів, а також з урахуванням положень освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ) та освітньо-професійної програми (ОПП) підготовки фахівців економічного профілю, нами визначено структуру професійної компетентності майбутніх економістів, що має такі компоненти:

1) компетенції у сфері економічної діяльності (економічне мислення; знання методів економічного аналізу; наявність системного уявлення про структуру і тенденції розвитку української та світової економіки; знання принципів прийняття і реалізації економічних рішень на мікро- та макрорівнях; уміння використовувати економічну інформацію в професійній, виробничій діяльності і повсякденному житті; уміння здійснювати пошук економічної інформації; уміння проводити економічний, стратегічний аналіз та оцінку фінансово-господарської діяльності підприємств; уміння проводити контроль, аудит, перевірку грошових коштів, виробничих запасів, основних фондів у підприємствах, організаціях, установах тощо);

2) компетенції в інших сферах професійної діяльності (система знань з фінансів, маркетингу, аудиту, міжнародної економіки, права, менеджменту; знання нормативно-правової бази);

3) виробничо-діяльнісна компетенція (передбачає знання посадових інструкцій згідно з кваліфікацією фахівця, а саме: обізнаність з вимогами, функціями, правами, обов'язками);

4) інформаційно-комп'ютерна компетенція (стосується роботи з комп'ютерною технікою і визначається таким переліком знань та вмінь: знання теоретичних основ функціонування комп'ютерної техніки; уміння працювати в мережі Internet; уміння користуватися електронною поштою; уміння працювати із спеціалізованим програмним забезпеченням; уміння ефективно застосувати інформаційні технології і програмне забезпечення в професійній діяльності);

5) комунікативна компетенція (знання ділового етикету та основ конфліктології, толерантність до існування інших поглядів, ефективна групова взаємодія, позитивна установка щодо себе й оточуючих тощо);

6) компетенція у сфері самовизначення і саморегуляції особистісних якостей (адекватна самооцінка, впевненість у собі, самоконтроль, самоефективність, високий рівень мотивації досягнень, визнання необхідності неперервної освіти впродовж життя тощо).

Висновки. Проблеми освіти з точки зору компетентнісного підходу до підготовки майбутніх економістів визначаються зміною освітньої парадигми.

Компетентність, на нашу думку, може розумітись як стійка здатність ефективно виконувати певний вид діяльності, що охоплює: глибоке розуміння сутності виконуваних завдань і вирішуваних проблем; знання досвіду в кожній конкретній галузі економіки; активне оволодіння найкращими досягненнями галузі; вміння обирати засоби та способи дії, адекватні конкретним обставинам місця й часу; уміння здобувати інформацію для розв'язання певної проблеми, аналізувати її, висувати гіпотези щодо вирішення проблеми, робити необхідні узагальнення, встановлювати статистичні закономірності, робити

Засоби навчальної та науково-дослідної роботи

аргументовані висновки, застосовувати отримані результати для виявлення і розв'язання нових проблем; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність учитися на помилках і вносити корективи в процес досягнення цілей.

Спираючись на викладене вище та орієнтуючись на наукові дослідження й галузевий стандарт вищої освіти, ми визначили основні компоненти структури професійної компетентності майбутніх економістів: 1) компетенції у сфері економічної діяльності, 2) компетенції в інших сферах професійної діяльності, 3) виробничо-діяльнісна компетенція, 4) інформаційно-комп'ютерна компетенція, 5) комунікативна компетенція, 6) компетенція у сфері самовизначення і саморегуляції особистісних якостей. Необхідно зазначити, що компетенції знаходяться у взаємозв'язку, впливають одна на одну, характеризуються відносною стійкістю й взаємодією між собою.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Подальші дослідження будуть спрямовані на розробку моделі професійної підготовки майбутнього економіста, методики формування компетентностей майбутніх економістів, створення спецкурсів, курсів підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців економічного профілю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Болюбаш Н. М. Теоретичні засади формування професійної компетентності майбутніх економістів / Н. М. Болюбаш // Наукові праці : науково-методичний журнал. — Вип. 99. — Т. 112. Педагогіка. — Миколаїв : МДУ ім. П. Могили, 2009. — С. 88–95.
2. Боровков А. Б. Говность учителя к использованию информационных технологий в педагогической деятельности как основа ИКТ-компетентности [Электронный ресурс] / А. Б. Боровков // Международный конгресс конференций «Информационные технологии в образовании» (ИТО–2003). — Режим доступа : http://www.ict.edu.ru/vconf/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&d=light&id_sec=118&id_thesis=4197
3. Вульфсон Б. Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века / Б. Л. Вульфсон. — М. : УРАО, 1999. — 208 с.
4. Губа А. В. Освітній менеджмент як складова системи управління навчальним процесом / А. В. Губа // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. пр. / за заг. ред. проф. В. І. Євдокимова і проф. О. М. Микитюка. — Х. : Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2008. — Вип. 29. — С. 46–54.
5. Гуріна Т. М. Формування інформаційної компетентності в процесі фахової підготовки вчителя іноземної мови / Т. М. Гуріна // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. праць. Серія «Комп'ютерно-орієнтовані системи

навчання» / [голов. ред. В. А. Андрущенко]. — К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. — №10. — С. 3–9.

6. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании : Авторская версия. — М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. — 42 с.

7. Дубасенюк О. А. Концептуальні положення теорії професійної виховної діяльності педагога / О. А. Дубасенюк // Педагогіка і психологія. — 1994. — № 4(5). — С. 90–97.

8. Захарова Н. В. Практичне керівництво з упровадження компетентнісно орієнтованого підходу до організації методичної роботи в сучасному навчальному закладі [Електронний ресурс] / Н. В. Захарова — Ярмолинці, 2010 — Режим доступу : <http://pravdivkaschool.ucoz.ru/Zaharova/posibnik.pdf>

9. Лебедев О. Е. Компетентностный подход в образовании [Электронный ресурс] / О. Е. Лебедев. — Режим доступа : www.nekrasovspb.ru.

10. Лозова В. І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів // Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів : матеріали міжвуз. наук.-практ. конфер. — Харків : ОВС, 2002. — С. 3–8.

11. Мушинська Н. С. Формування компетентності саморозвитку майбутніх бакалаврів економіки у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук: [спец.] 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Мушинська Наталя Сергіївна. — Харків : Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2014. — 20 с.

12. Овсейчик Н. В. Формирование профессиональной компетентности при подготовке специалистов : материалы всеросс. научн. конф. с междунар. участием. 17–18 февраля 2005г. — Омск : Омский гос. ун-т путей сообщения, 2005. — С. 1–3.

13. Оскарссон Б. Базовые навыки как обязательный компонент высококачественного профессионального образования // Оценка качества профессионального образования. Доклад 5. / под общ. ред. В. И. Байденко, Дж. Ван Зантворта. — М. : Европейский фонд подготовки кадров, 2001. — 218 с.

14. Подмазин С. И. Личностно-ориентированное образование : Социально-философское исследование / С. И. Подмазин — Запорожье : Просвіта, 2000. — 349 с.

15. Сериков Г. Н. Образование. Аспекты системного отражения / Г. Н. Сериков. — Курган : Зауралье, 1997. — 464 с.

16. Сластенин В. А. Общая педагогіка : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / под ред. В. А. Сластенина : В 2 ч. — М. : ВЛАДОС, 2002. — Ч. 1. — 288 с.

17. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированного образования / А. В. Хуторской // Народное образование. — 2003. — №2. — С. 55–60.

ABSTRACT

A COMPETENCE APPROACH TO TRAINING OF FUTURE ECONOMISTS

T. L. Stolyarenko

Pharmaceutical College of the National University of Pharmacy

E-mail: t_stol@mail.ru

The specificity of professional competence of specialists in economics which is the leading prerequisite of effectiveness of their professional activities in today's dynamic society conditions with a market economy is revealed. The essence of the meaning “competentive approach” is researched in this article. The definitions of the meaning “competence” formulated by various authors are analyzed. The one of competence as a stable ability to perform a certain kind of activity, as an ability to act in a situation of uncertainty, to work in a team and educate oneself is chosen as the base.

The structure of professional competence of economists is denoted here. It includes the following components: 1) competence in the field of economic activity, 2) competence in other areas of professional activity, 3) productive and active competence, 4) information and computer competence, 5) communicative competence, 6) competence in the field of self-determination and regulation of personal qualities.

Keywords: competency, competence, competentive approach, competences of future economists, components.